

ELŐSZÓ

A POLANYIANA jelenlegi számában egy sor adósságot kívánt törleszteni a szerkesztőbizottság. Olyan írásokat tettünk közzé, amelyekkel már régóta tartoztunk olvasóinknak.

MARGITAY Tihamér írásában a megismerés és a tudás Polányi Mihály filozófiai életművében központi jelentőségű problémájával foglalkozik. Írásának kiindulópontja az, hogy a hagyományos ismeretelmélet a megismerőt absztrakt racionális individuumnak tekintette, amely absztrakt (mentális propozicionális) entitásokkal - észleletekkel, ideákkal, megfigyelésekkel, gondolatokkal és más effélékkel - végez műveleteket. Margitay rámutat, hogy Polányi egyaránt kritizálja a megalapozási programot, a megismerés feltételezett individuális jellegét, továbbá azt az előfeltevést, hogy a tudás az állításokban megjelenő ismeretekkel azonos, így az általa kifejtett gondolatok alapvető fordulatot hoztak az episztemológiában és megelőlegezték a modern ismeretelméleti irányzatok számos eszméjét, többek között a pszichológiai modellek alkalmazását, a megismerés társas jellegének vizsgálatát, valamint a morális tényezők fontosságát a megismerésben. Margitay tanulmánya ezekbe az érdekes és termékeny Polányi féle gondolatokba ad szisztematikus betekintést.

ZRINYIFALVI Gábor Polányi Mihály egyetlen művészetről szóló tanulmányának legfőbb kérdéséből indul ki: mi a festmény, mit lát a festő, amikor festményt (képszerű műalkotást) fest. Sokoldalúan körüljárva a témát vonja le a következtetést a szerző. Polányi írásának újszerűsége abból fakad, hogy egyfelől azt vizsgálta, mi az, ami sehol máshol, csakis a festményben mutatkozik meg, másfelől azokat a kérdéseket vizsgálta, amelyek nem a tér és a sík ellentmondásos viszonyához tartoznak. Ezért a sík hordozó és a plasztikus képi megmutatkozás ellentéte és integrációja valóban a festészet mindenkor érvényes kérdéseként vetődhet fel. Zrinyifalvi a témát mintegy másfél évtizede néhai feleségével - a fiatalon elhunyt Újlaki Gabriellával közösen kezdte kidolgozni. Koncepciójukban központi szerepet kapott a látványparadigma fogalma, mint a festészet meghatározott korszakát jelölő terminus. En-

nek segítségével vált megragadhatóvá Polányi jelentősége, aki ..." a klasszikus látványparadigmán alapuló festményt vette mintának, s felfedezése olyan új nézőpontként épült be a kép történetébe, amely a képet az egyre regresszívebbé váló esztétikai megközelítés zsákutcájából visszafordította az episztemológiai vizsgálat irányába".

Walter GULICK az Egyesült Államokban működő Polányi Társaság folyóirata, a Tradition and Discovery könyvészeti rovatának vezetője a lap 29:2 2002-2003 számában egy recenziót írt David Cesarani: Arthur Koestler: The Homeless Mind című könyvéről. Erre két kritikai reflexió érkezett a Tradition and Discovery szerkesztőségébe, Walter Gulick címeire. Az egyiket Striker Barbara, Polanyi Laura menyje írta, a másikat az Ausztráliában élő Hidegkuti Béla, jeles Koestler kutató.

A két kritikus nem rejtette véka alá, hogy Walter Gulick recenziója jócskán tartalmaz félreértéseket, hibás megfogalmazásokat Ennek nyilvánvalóan az lehetett az oka, hogy a szerző nem ismerte azokat a tényeket, családi és személyes forrásokat, amelyek lehetővé tették volna számára a megbízható adatkezelést, a tévedések elkerülését. A recenzióra érkezett reflexiókból néhány mostanáig tabunak tartott tény is feltárult. Eva Zeisel és Alex Weissberg letartóztatásának, fogvatartásának és szabadulásának a története most már ismertté vált. Megtudtuk, hogy a minden áldozatra képes mama, Laura Striker játszotta leánya kiszabadításában a főszerepet. Az azóta eltelt majd 70 évtized alatt Eva Zeisel páratlanul gazdag tehetsége birtokában ontotta a szebbnél szebb művészi termékeket, amelyek napjainkban a világ legjelentősebb iparművészeti múzeumaiban megcsodálhatók.

A PMSZFT szerkesztőbizottsága úgy döntött, hogy a két reflexiót magyar fordításban közöljük.

A Polányi Társaság jól bevált hagyományaihoz tartozik, hogy évente 2-3 alkalommal egy-egy műhelyvitát rendez. A felkért előadók rendszerint kutatásaik bizonyos érdeklődésre számotartó eredményeit adják közre e műhelyvitákon. Az elmúlt ciklusban úgy adódott, hogy három műhelyvitára megrendezésére is futotta az energiánkból.

Az elsőre még 2003 decemberében került sor, akkor a Magyar Köztársaság volt elnöke, GÖNCZ Árpád volt a vendégünk. A meghívott előadó megosztotta velünk aggodalmait, szorongásai és reményeit. Arról cseréltünk egyrészt eszmét, hogy mit is jelent ma Magyarországon a szabadelvűség (miért lett bizonyos körök számára a „liberális” - „szabadelvű” kifejezés szitokszó? Másrészt arról cseréltünk eszmét, hogy

az ország lakosságának a megosztása „tökéletesen sikerült” és szinte semmi biztató jele nincs annak, hogy a belátható jövőben valami közlekedés lenne a kettészabdalt részek között.

A ciklus második műhelyvitája LITVÁN György történésznek köszönhető, aki több évtizedes kutatómunkájának forrásvidékeit tárta fel előttünk. Olyan utakra vitte magával a hallgatóságot, ahová nélküle sohasem juthattunk volna el. Bepillanthattunk a rejtett személyi kapcsolatokba, az emberi gyarlóságokba. Felhívta a figyelmünket arra hogy, próbáljuk beleélni magunkat azoknak a helyzetébe, akiknek a sorsa rányomta a bélyegét az egész 20-ik századra.

A harmadik műhelyvita az orvos és az orvosból kémikussá lett Polányi pályakezdő éveit mutatta be MÓZSA Szabolcs, azokat az éveket, amikor a fiatal Polányi kereste azt a hivatást, ahol majd a legtöbbet nyújthatja, ahol leginkább megvalósíthatja önmagát. Dr Mózsa Szabolcs, aki maga is orvos, maximális empátiával igyekezett megérteni Polányit. Szinte vele együtt járta végig az utat az indulástól az életút egyes állomásain keresztül a beékezésig. Dr. Mózsa kutatásait a precizitás, az alaposág, a megbízhatóság, egyszóval a korrektség jellemezte. Hallgatóságunk örömmel nyugtázta, hogy bizonyos tényeket illetően felül kell vizsgálni eddig tudásunkat Polányiról, például, ami a karlsruhei éveire vonatkoznak. A műhelyvitának azt a mottót lehetett volna adni „Bár szegényebbek lettünk néhány illuzióval, de gazdagabb lettünk jó néhány ténnyel.”

Az ezután következő két tanulmány közzlése különösen azért szolgál örömünkre, mivel mindkettőt fiatal doktoranduszok írták, akik a Polányi Mihály Társaságban értek kutatókká. Remélhető, hogy ennek a biztató kezdetnek lesz folytatása.

Köztudomású, hogy Polányi írásainak magyar fordítása a rendszerváltás előtt komoly politikai akadályokba ütközött. Ritka kivételként sikerült megjelentetni a nevezetes sorozat Fejlődéstanulmányok Zsidókérdés Keleteurópában című kötetben Polányinak egy fontos, bár igen vitatott írását: az eredetileg a The Political Quarterly hasábjain 1943-ban megjelent Jewish Problems című mvet. (Szerk Miszlivetz Ferenc - Simon Róbert. A cikket fordította...???.....)

A POLANYIANA most - két évtizeddel később - ismét közreadja az írást. A bevezető tanulmányt, KMECZKÓ Szilárd, a Debreceni Egyetem BTK Filozófia Tanszék munkatársa készítette, aki egyfelől a tanulmányt elhelyező Polányi életművének kontextusában, másfelől a

Zsidókérdésből, illetve Polányi saját gyökereiből való reflexiójából kísérel meg értelmezni azokat az erőfeszítéseket, melyeket Polányi a maga filozófiai elméletében felmerülő feszültségek feloldására tett.

A másik doktorandusz, GECSEI Kolos néhány évvel ezelőtt nagy lelkesedéssel vállalkozott a 46 mikrofilmen tárolt chicagói Polányi-hagyaték katalógusának elkészítéséhez, ami emberfeletti vállalkozásnak tűnt. (Íme egy gyors számvetés: Minden egyes mikrofilmen átlagban 1500 kép van, ez szorozva 46-al, azt jelenti, hogy kb. 60 ezer objektummal kellett számolni.) Több hónapos kemény munkával sikerült elkészítenie 4 mikrofilm katalógusát, amikor is a technikai fejlődés jóvoltából és megfelelő szponzor segítségével sikerült digitális eljárással a hagyatékot megközelíthetővé tenni. Ennek köszönhetően a 46 CD-ROM-on tárolt anyagok négy nagy egysége: levelezés, kéziratok, jegyzetek, emlékek tálcán kínálják a Polányi kutatás ha nem is látványos, de az eddiginél mindenképpen gyorsabb eredményeit. A fiatal doktorandusz példáját mások is követhetik, ami azt jelenti, hogy fellendülőben van, illetve lesz - legalábbis a chicagói hagyatékot illetően - a Polányi-kutatás, s ha támogatni kész szponzorokra találunk, a publikálás is.

Jelen számunkban helyet kapott néhány könyvismertetés is, ami két szempontból is indokolt. A MTA Filozófiai Kutatóintézetében a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési program keretében „Recepció és kreativitás - nyitott magyar kultúra” címmel lezárult egy nagyszabású kutatás, s ennek eredményei hét vaskos kötetben láttak napvilágot az Áron kiadónál Budapesten, 2004-ben. A projekt irányítója és a sorozat szerkesztője Társaságunk választmányának tagja, PALLÓ Gábor, s a szerző munkatársai között is szerepel a Polányi Társaság jónéhány tagja. A recenziók közzétételére még egy másik nyomós okunk is van: a kötetek az elmúlt kétszáz év magyar filozófiai, természet és társadalomtudományos, jogi, nyelvi, színházi kultúráját tekintették át. Arra kerestek választ, hogy milyen komponensekből állt össze az a sajátos, a teremtő befogadással jellemezhető magyar kultúra, amely hosszú távon is kedvezett a világszínvonalú teljesítmények megszületésének, noha igen gyakran a lelkes nemzetközi elismerést csak jóval később követte a honi recepció, ha ugyan követte. Jelen számunkban hely hiányában csak négy tanulmánykötet ismertetését közöljük, a többi bemutatása a legközelebbi magyar számra marad.

E számunk második részét - a hagyományoknak megfelelően - a fontos közérdekű közlemények zárják le.

Ezt az alkalmat is felhasználjuk arra, hogy örömmel jelentsük, találunk egy kellő szakértelemmel bíró lelkes fiatal kollégát, aki a jövőben gondozni fogja a Polányi Társág honlapját, ami azt jelenti, hogy tehermentesíteni tudjuk a POLANYIANA publikálásra felhasználható oldalait. A honlap sikere és eredményessége természetesen azon is múlik, hogy tagságunk megérti és támogatja-e a honlap kezelőjének munkáját.

Békés Vera, Fehér Márta, Gábor Éva